

Anarhistička biblioteka
Anti-Copyright

Žene u španjolskoj revoluciji

Liz Willis

Liz Willis
Žene u španjolskoj revoluciji
2005

<http://www.stocitas.org/zene-u-spanjolskoj.htm>

Prijevod teksta originalno objavljen kao pamflet u izdanju Anfeme (Anarhofeministička akcija) u Zagrebu, negdje oko 2005. godine. Prvotno objavljeno kao Liz Willis: Women in the Spanish revolution, October 15, 1975, Solidarity, London

anarhisticka-biblioteka.net

2005

Sadržaj

Uvod	5
Pozadina	5
Revolucija	7
Obrana Madrida	12
Ograničavanje, legalizacija, Thermidor	13
Međunarodna dimenzija	17
Pod fašizmom	18
Zaključci	22

autoritarstvo pobjeđuje nad slobodarskim socijalizmom, muška dominacija nad ženskim oslobođenjem. Ova lekcija je posebno važna pokretima orijentiranim protiv onoga što se čini kao očito „veće zlo”.

Sudbina žena u revoluciji je usko povezana sa sudbinom cijele revolucije. U Španjolskoj je bilo početnih pobjeda, čak i kada su bili djelomične, ograničene su i rascjepkane (može se raspravljati o tome da životi španjolskih muškaraca također nisu bili potpuno promijenjeni). Smirivanje dolazi s ratnom situacijom, kojoj slijede obrati, a poraz je donio reakciju. Ali sudbina žena ne smije ostati kao zanemaren, podčinjen faktor, ili će društvena revolucija, poput borbe za prava žena, biti umanjena i uništena.

Bitnije od pitanja što bi bilo kad bi bilo... je pitanje što se dešava sada. Postoje neke osnove za proračunati optimizam: društvo je naprednije, kriza autoriteta znatno akutnija.

Posljednjih par godina postoji jači razvoj pokreta za oslobođenje žena, što ističe neizostavna i važna pitanja za sve revolucionare i nastavlja diskusiju o njima. Barem su tu neke stvari s kojima se naši muški drugovi ne bi mogli izvući, i nadamo se, ne bi se htjeli nametati. I, nadam se, imamo početak slobodarskog pokreta za koji se može očekivati da ima kredibiliteta i koji će razviti novu viziju društva u kojoj je oslobođenje žena sastavni dio društvene promjene.

Uvod

Na neki način, čisto je zavaravanje pokušati izolirati ulogu žena u bilo kojim povijesnim događajima. Kako bilo, ipak ima razloga zašto s vremena na vrijeme treba pokušavati, kao prvo, treba se podrazumijevati da kada povjesničari/ke pišu o „ljudima” ili „radnicima” govore kako o muškarcima, tako i o ženama. Tek od nedavno se povijest žena počela proučavati pozornošću koja je prikladna važnosti žena — čineći, kao što i činimo, otprilike pola društva na svim razinama.

U njihovom opsežnom opusu „Revolucija i građanski rat u Španjolskoj” (Faber&Faber, 1972.), Pierre Brow i Emile Temime izjavljuju da je sudjelovanje žena u Španjolskoj revoluciji 1936. bilo masivno i opće, i uzimaju to kao pokazatelj koliko je uopće duboko revolucija išla. Nažalost, detalji ovih aspekata su rijetki drugdje u knjizi, ali izvori pružaju neku opću sliku koju možemo dobiti. U procesu istraživanja kako su se žene borile, što su postigle i kako im se svijest razvijala u razdoblju intenzivnih društvenih promjena, možemo očekivati uvid u mnogo malih dijelova događaja. Bilo koji zaključak koji iskrсне, treba imati značenje kako za slobodare općenito, tako i za ženski pokret u sadašnjosti.

Pozadina

Uvjeti života za španjolske žene prije 1936. su bili opresivni i represivni do krajnosti. Rad je bio težak, dug i loše plaćen, a kada su se napredci i pokazali, nisu uvijek bili u potpunosti korisni za žene. Brojke iz Instituta socijalnih promjena (citirano u S.G.Payne, Španjolska revolucija, Weindenfeld & Nicolson, 1970.), pokazuju da su u tom desetljeću (1913. -1922.) plaće muškaraca porasle za 107.1% a plaće žena samo 67.9%, dok su troškovi života porasli za 93%. Kada je 1931. Republika utvrdila osmosatni radni dan za poljoprivrednike/ce, to je, prema seljacima u Seviljskom zatvoru koji su raz-

govarali sa Arthurom Koestlerom, značilo da su muškarci išli na sastanke i traćanje, dok su njihove žene mogle doći doma tek u pet popodne, skuhati ručak i pobrinuti se za čistu dječju odjeću.

Međutim, unesene su minimalne reforme koje uključuju nadoknadu za materinstvo i uobličene su u ciljeve progresivnih grupa. Politički gledano, Ustav republike iz 1931. donosi – glasovanje za oba spola od 23 godine, radikalan pomak za to vrijeme i mjesto. Isprva, rečeno je (Alvarez del Vayo, u „Borba slobode”), glasovanje žena je samo udvostručilo moć njihovih muževa ili ispovjednika, ali situacija je bila ipak promijenjena. Republika donosi mjere obrazovanja i svjetovnosti, uključujući i dozvolu za „bezrazložan” razvod. Unatoč težini unutarnje inferiornosti pod kojom su morale raditi, mnoge žene su se počele aktivno uključivati u politiku.

Sa slobodarske strane, snažan anarhistički pokret je uključivao određenu svjesnost o nužnosti drugačijih odnosa između ljudi. Za njegove nasljednike, bar je rušenje ozakonjenog braka bilo na popisu. Teže je procijeniti do kojeg su opsega njihovi osobni životi utjelovljivali promjene u stavovima, ali čini se da im pojedinačni problemi žena, nisu bili glavna briga.

U biti, ništa im i nije bilo glavna briga. Margareta Nelkin, socijalistkinja koja je trebala postati zamjenica na sudu, piše o „Socijalnom stanju žena u Španjolskoj” (Barcelona, 1922.) i „Žene na sudu” (Madrid, 1931.); postojao je pokret za ženska prava u ranim dvadesetima, ali imao je reformističku i karijerističku orijentaciju, temeljenu na ženama u profesijama. Za anarhiste, reformiste, minimalni ili prijelazni programi su bili manje – više neprihvatljivi. Fokus je bio na prožimajućoj društvenoj revoluciji. Nažalost, svaka teoretska rasprava o tome – što takva revolucija može uključivati, je često odbačena u zamjenu za usvajanje ideje da će stvari proraditi spontano i na najbolji mogući način.

žene su mogle patiti na nekoj razini od muške dominacije, ali nije bilo mogućnosti njihovog ujedinjavanja kako bi se oslobodile.

S druge strane, oslobođenje nije postignuto spontanim radom na društvenim kontradikcijama, čak i uz otpor jakog slobodarskog pokreta. Možda bi čak bilo ispravno donositi zaključke, kao što je učinila Temma Kaplan, da „Nema razloga vjerovati da bi uvjeti španjolskih žena bili fundamentalno promijenjeni da su anarhisti pobijedili u ratu”. No, teško je predvidjeti što bi bile točne posljedice pobjede i, po mom mišljenju, sklona je pretjerivati u umanjivanju slobodarskih nastojanja oko promjene rodni uloga i vrijednosti. Svejedno, njezin članak ističe bitna pitanja, ukazujući na faktore koji su spriječili promjenu života španjolskih žena iz radničke klase.

Faktori koji su utjecali na izostanak promjene vuku svoje korijene iz predrevolucionarnog razdoblja. Slobodari su bili svjesni kako kapitalističko društvo izrabljuje žene, ali, da citiramo Temmu Kaplan, „nisu razvili program kojim bi spriječili slično izrabljivanje u revolucionarnom društvu”. Oslobođenje žena nije bilo učeno u teoriji i praksi. Nije jasno jesu li pomaci prema slobodnijoj seksualnosti bili ostvareni zahvaljujući nečem višem od odbijanja crkvenih i državnih regulativa (brak). Nedostatak jasnoće koji muči slobodarski pokret, i koji se pokazao kobnim u suprotstavljanju čvrstoj politici Komunističke partije i ovdje je imao posljedice. A kada i ako slobodarsko suočavanje sa unutarnjom represijom propadne, za većinu populacije teret naslijeđene tradicije postaje prevladavajući.

Prema Temmi Kaplan, žene revolucionara su podčinile svoje zahtjeve interesima dobivanja rata, čime želi ukazati na suprotnost ove politike i one anarhističke kao cjeline. U biti, anarhisti su se općenito u velikoj mjeri slagali sa Narodnom frontom. S vremenom, digli su glas zbog neslaganja sa KP-om i nakratko učinili sukob otvorenim – ali njihov slobodarski program je bio podčinjen i preplavljen. Njihova revolucija je bila izgubljena – značajno prije nego su izgubili rat. Bavljenje stvarnim strahom od podjele unutar pokreta znači da je jača, dominantna ideologija sama po sebi pobijedila:

Zaključci

Sve do nedavno, bilo je gotovo nužno opravdavati pojam „revolucije” i vezu sa španjolskim događajima 1936. godine i nakon toga, s obzirom na to koliko su temeljito socijalni aspekti borbe bili prikriiveni. Čak i sada treba biti branjena od „čistunaca” koji pokušavaju diskreditirati kolektivizaciju tvrdeći da je bila „samoupravni kapitalizam”. Čak i kad bi ovaj opis bio u potpunosti točan, iz usko ekonomskog stanovišta, negiranje svakog drugog značaja toga što se događalo je krajnje netočno. Čak niti neuspjeh rušenja „zakonite” vlade negirati vrijednost iskustva „dvojne moći” kao oblika revolucije. Unatoč — i zbog — njenog ograničenog karaktera, Španjolska revolucija zahtijeva i zaslužuje kritičko istraživanje.

U vremenima intenzivnih društvenih promjena, posebno rata i revolucije, žene su općenito gledane kao one koje ispunjavaju nove uloge, primjenjujući novi pogled na sebe, i donoseći promjene u društvenom pogledu na njih. To može biti pokazatelj toga koliko su potlačene i ograničavane u „normalnim” vremenima, te koliko je neiskorištenog potencijala. Povratak u normalu često dovodi žene natrag u prethodni položaj, ili blizu toga. Demonstracija toga što žene mogu postići se učinkovito zaboravlja — što je jedan od razloga za dokumentiranje i analizu takvih razdoblja. Povijest žena, kako bilo, mora biti spašena ne samo od zaborava, nego i od dvije suprotne struje pažnje koje dobiva s vremena na vrijeme: patronizirajuća slika o ženama koje rade veliki posao, dok stopostotno stoje iza muškaraca (a gdje drugdje?), i suprotnosti, koja povremeno dolazi iz ženskooslobodilačkog pisanja, da se sve što je napravljeno od strane žena opiše kao dobro i lijepo po definiciji.

U Španjolskoj su žene bile angažirane na sve strane — što ne iznenađuje, ali zaslužuje jasan pogled na sadašnje slogane o „podržavanju naših sestri u borbi” i pretpostavke da su rodne razlike ključne. Jesu li žene i u Španjolskoj revoluciji u osnovi imale manje zajedničkog sa muškarcima, koji su dijelili svoju klasnu situaciju i političku predanost, nego sa svojim „sestrama” na fašističkoj strani? Sve te

Revolucija

Kao odgovor vojnoj pobuni 18. srpnja 1936. godine protiv Republike, uistinu se desio moćan element te spontanosti. Događaji su obuzeli stranke i vođe, uključujući „vodeće militante” CNT-FAI (sindikalistička Nacionalna konfederacija rada i Iberijska anarhistička federacija). Jedna od posljednjih, Federica Montseny, aludirala je kasnije da je to „revolucija koju smo svi priželjkivali ali nismo očekivali tako skoro”.

Žene su imale važnu ulogu. Prema mišljenju Alvarez Del Vayo, bile su dominantne u odgovoru na pobunu i predstavljale su kičmu otpora. Broue i Temime kažu da su bile sveprisutne — u odborima, u miliciji, na fronti. U ranim bitkama građanskog rata, podrazumijevalo se da se žene bore uz muškarce.

Žene su nužno i prirodno bile uključene u razvoj društvene revolucije, u kolektivima koji su se osnivali u gradu i selu, nakon odlaska mnogih šefova i gospodara. Ova činjenica implicira određene promjene, u njihovom načinu života, njihovom stupnju otuđivanja u poslu i slobodnom vremenu (kada bi ga imale), načinu razmišljanja, stavovima drugih o njima. Ali promjena u društvenim odnosima, posebno položaja žene u zajednici, bila je daleko od cjelovite, čak i u područjima gdje su slobodari imali najveću kontrolu nad vlastitom situacijom.

Jednostavni pokazatelj kontinuirane inferiornosti položaja žena vidi se u statistikama plaća unutar zajednica. Žene su često slabije plaćene od muškaraca. Evo nekih primjera:

- a. u maloprodajnim trgovinama u Puigcerdi, muškarci su zarađivali 50 peseta na tjedan, a žene 35 peseta
- b. U Segorbaškom agrikulturnom kolektivu, muškarci su zarađivali 5 peseta na dan, usporedno s 4 peseta za ženu koja je neudana, i 2 ako je udana

c. u Muniesi, muškarci su dobivali 1 peset na dan, žene i djevojke 75 centimosa, a one ispod 10 godina 50 centimosa.

Mnogi agrikulturni kolektivi su se složili oko „obiteljske plaće”, prilagođavajući se brojkama, po principu „svakome po potrebi”. Domaćinstvo gdje i muž i žena rade jer nemaju djece, mogu dobiti 5 peseta na dan, dok domaćinstvo u kojem muškarac radi za kolektiv, a njegova supruga brine za 2, 3 ili 4 djece, mogu dobiti 6, 7 ili 8 peseta.

Prema Hugh Thomasu gotovo svugdje su posebne skale isplate za supružnike koji rade, sa drugačijim bonusima za sinove koji rade, manjine i invalide, posebni iznosi za neženje, udovice i umirovljene parove. Iznosi mogu varirati od 4 do 12 peseta na dan. Ponekad su određene kategorije žena u usporedbi s drugima prošle dobro. U Villaverdeu, udovice su shvaćene isto kao neženje, plus dječji doplat — s druge strane, neženje su općenito imali besplatan pristup komunalnom restoranu, dok su drugi morali platiti 1 pesetu.

Ideja skale plaća koja direktno diskriminira žene nije, dakle, točna u svakom slučaju. Ali postoji očit dokaz raštrkanih pretpostavki baziranih na konceptu patrijarhalne obitelji, gdje žena nije tražila jednaku isplatu. Mišljenja promatrača slobodara se razlikuju po tom pitanju. Jose Peirats je smatrao da je obiteljska plaća bila način spajanja želje za privatnošću i više intimnog načina života. H. E. Kaminski zauzima žešći stav, braneći stav da je obiteljska kartica stavila najpotlačenija ljudska bića u Španjolskoj — žene — pod kontrolu muškaraca. Uzeo je to kao dokaz da je anarhistički komunizam sela Alcore Ćizuzeo svoju prirodu iz stvarnog stanja stvari.

Kao mjera reforme, novi platni sustav imao je svoj pozitivni aspekt. Ako ništa, bar su prava žena u smislu sredstava za život bila generalno prepoznata, bez obzira na ulogu koju su imale u društvu; kao i prava djece. Peirats iznosi da kućanice nisu bile obvezne raditi izvan kuće, na zemlji, osim ako to nije bilo nužno potrebno (dodatne bi bile „pozvane” od gradskog izvikivača da u slučaju potrebe rade na poljima), a trudne žene su bile tretirane s poseb-

bila visoka stopa mortaliteta novorođenčadi. No čak je i takvo preživljavanje, unatoč tomu, preferirano u odnosu na život pod fašizmom, pa je zabilježen niz slučajeva kada su se žene sa djecom bacale pod vlak koji vraća izbjeglice u Španjolsku iz okupirane Francuske. Isabel de Palencia, koja je bila opunomoćena ministrica Republike Španjolske za Švedsku i Finsku od 1936. do 1939. i živjela je u progonstvu u Meksiku, napisala je 1945. da je još postojalo osam zatvora za žene političke zatvorenice u Madridu. Navela je izvještaj iz Falangističkih novina o ceremoniji krštenja 1940. godine 280 novorođenčadi rođenih u zatvoru.

Više od dvadeset godina poslije, Miguel Garcia je opisao kako su žene političkih zatvorenika okupirale crkve radi potpore štrajku glada, i morale su ih izbaciti snage javnog reda. Popisi uhićenika zadnjih godina uključivali su i žene, tj. Front Liberaire des Luttes de Classes, u veljače 1975. iznosi imena triju žena među „dvadeset revolucionarnih militantata koji bi se mogli suočiti sa smrtnom kaznom”. Što je sve bilo protiv žena može se procijeniti iz sljedećeg:

„U Španjolskoj je još uvijek na snazi zakon koji kaže da ‚iz razloga bračne sloge, muškarac je donositelj odluka po svom prirodnom, religijskom i povijesnom pravu’... udana španjolska žena treba pismeno dopuštenje svoga muža da prebaci vlasništvo, da se pojavi kao svjedokinja na sudu, da se prijavi za putovnicu, potpiše ugovor, ili da otvori vlastiti bankovni račun.

U Španjolskoj se ne smije iznositi bilo kakva usmena ili pismena izjava u korist razvoda, abortusa, ili upotrebe kontracepcije. Kazne za sudjelovanje u feminističkim akcijama su nevjerojatno stroge. Jednostavno sudjelovanje u raspravi o ženskim problemima može rezultirati s nekoliko godina zatvora.

Nedavno, Španjolka je osuđena na dvije godine i četiri mjeseca zatvora nakon što je policija pronašla feminističku literaturu u njezinom stanu. Njezin muž, koji je apolitičan, osuđen je na istu kaznu. Španjolski zakon pretpostavlja da žena ne može djelovati samostalno, pa je stoga njezin muž odgovoran za njena djela.”

nih mjera, uključujući razvod, sve do kampanje nevinosti po pitanju haljina, i zabrane prikazivanja golih nogu. Španjolskim ženama je uvjetovano da prihvate tradicionalnu potčinjenu ulogu. Škola je viđena kao institucija gdje mlade djevojke mogu učiti svoje „uzvišene dužnosti” u obitelji i domu.

Ovaj pristup se nastavio, iako su ekonomski pritisci vodili tome da je sve više žena počelo raditi izvan kuće. Da približimo priču vremenu u kojem se događa, opća knjiga o Španjolskoj objavljena 1969. godine daje neke činjenice i podatke:

- a. postotak žena koje rade povećao se sa 7% na 17% između 1950. i 1965. — usporedimo sa onih 25% u Italiji i 31% u Ujedinjenom kraljevstvu
- b. tri četvrtine zaposlenih žena je radilo uslužne, mehaničke, loše plaćene poslove, iako nije bilo zakonskih zapreka za obavljanje drugih poslova
- c. samo između četvrt ili trećine među sveučilištarcima/kama su bile žene, iako je jednak broj dječaka i djevojčica išlo u osnovne i srednje škole
- d. bile su tri žene profesorice, tri žene na sudovima
- e. prije nego što bi žena prihvatila posao, trebala je službenu muževu dozvolu, i mogla je biti spriječena zbog bračnog dohotka, plativog nakon drugog djeteta, koji bi propao ako je žena radila.

Žene su nastavile pružati otpor. Kada je Republika poražena, mnogi/e su se pridružili/le struji izbjeglica, odlučujući se za izgon. Na francuskoj granici, žene i djeca su odvojeni od muškaraca, da bi bili udomljeni u stajama i napuštenim zgradama, ženama je davano 8 franaka na dan, dovoljno da kupe hranu, i osnovane su komunalne kuhinje. Kasnije su žene preseljene u Argeles-sur-Mer, gdje je

nom obzirnošću. Kćeri seljačkih obitelji više nisu bile prisiljene ići u službu u gradove ili u inozemstvo. Zbrinute obiteljskom plaćom, mlade žene su ponekad donirale svoj rad radeći uniforme — što je bio samo podsjetnik da radnicima/cama veličina paketa plaće sad nije od tolike vitalne važnosti. Situacija je imala stupanj fleksibilnosti dozvoljavajući više izbora nego prije, unatoč kontinuiranoj podjeli rada koja je dodjeljivala sve kućanske zadatke ženama.

Možda osnovni faktor pridavanja manje važnosti otuđenju plaćenog rada (za anarhistički ideal društva bez plaće, zapravo društvo bez novca nije bio praktičan zbog ograničenog i fragmentiranog karaktera revolucije) je bila šansa za sudjelovanje u kolektivnom donošenju odluka. Politika i praksa svakog kolektiva bi bila donešena od strane Generalne skupštine, koju je obično birao Administrativni odbor. Opseg koliko su žene bile izravno uključene u određivanje vlastitog položaja je neutvrđen. Hugh Thomas je smatrao: „Nije sigurno da je svaki član kolektiva ponekad bio uključen, žene i svakako djeca koja rade, ili ijedni od njih, a više je moguće da se samo od radnika očekivalo da sudjeluju.” Ovo bi bila ozbiljna optužba kolektiva ako je shvatimo doslovno, ali Thomasovo nagađanje o tom što čini i pokreće slobodare i nije najpouzdanija interpretacija.

Gaston Leval u „Kolektivima u španjolskoj revoluciji” (preveo Vernon Richards, Freedom Press, 1975: pp. 207-213), izvještava sa sastanka seoske skupštine koji je pohodilo „oko 600 ljudi uključujući oko 100 žena, djevojaka i nekoliko djece”. Dogovor je uključivao prijedlog za „organizaciju radionice gdje bi žene mogle doći i raditi umjesto da gube vrijeme tračajući na ulici. Žene su se smijale, ali je prijedlog ipak prihvaćen”. Još se ističe „imenovanje novog direktora bolnice (a mi saznajemo da je direktor žena, što je, jasno, neobično)”. Bilježi očiti interes i uključenost u diskusije, čak do toliko da „nitko nije otišao prije kraja nijedna žena ni dijete nije otišla/lo na spavanje”. Žene su, općenito gledajući, mogle biti prisutne, ali ne nužno ili potpuno ravnopravno uz muškarce.

Unatoč tome, Thomas je primijetio „odsutnost cijelog kompliciranog stroja tradicionalnog katoličkog života i svih stvari koje s

tim idu (kao što je podređivanje žena)” kao faktor koji je bio izvor stalnog veselja ogromne većine radnika/ca. Usvajanje ženskih funkcija i ženstvenosti nisu, naravno, odbijene preko noći. Leval je pisao o ženama koje kupuju za proviziju, trgovinama odjećom koje proizvode modnu odjeću za žene i djevojke, mlade djevojke se učilo šivanju odjeće za njihovu buduću djecu, pored ostalih neupitnih odraza „stvarnog stanja stvari”. Ali dojam značajnih promjena u stavovima i općenito u društvenoj atmosferi je prenesen od strane mnogih promatrača iz prve ruke.

Ranog kolovoza 1936., Franz Borknau uočio je samopouzdanje kod žena u Barceloni, dosad neuobičajeno za španjolske žene u javnosti. Milicajke su stalno nosile hlače, što je prije bilo nezamislivo; ali čak i kad su naoružane, španjolske žene su još bile pod pratnjom, za razliku od ženskih volonterki drugih nacionalnosti. U Madridu je isto bio očigledno promijenjen položaj žena; moglo se vidjeti mlade radnice kako okupljene u stotinama, možda i tisućama, prikupljaju stvari za Međunarodni Crveni križ. Opisuje očito uživanje u onom što je za mnoge bilo prvo pojavljivanje u javnosti — okupljanje u parovima, šetnje po ulicama i odlazak u elegantne kafiće, neograničen razgovor sa strancima i milicajcima.

No svejedno, unatoč negotovanjima drugih komentatora o „promiskuitetu”, smatrao je da postoji opća odsutnost bilo kakvog dubokog prevrata u seksualnom životu, manje nego u Velikom ratu. No postojala je barem težnja za zajedništvom ili pojednostavljivanjem zakonskih formalnosti. Umjesto braka, anarhisti su favorizirali slobodnu združenost koja se bazira na međusobnom povjerenju i podjeli odgovornosti; povezanost između ljubavnika je u mnogim situacijama gledana jednako kao bračna veza. U kolektivima, prema Levalu, ceremonija zakonskog braka je postojala zato što su ljudi uživali u njoj kao u svečanoj prigodi — drugovi bi prošli proceduru pa onda uništili dokumentirane dokaze.

Kolektivi su utjelovljivali svoje vlastite navale konformizma, ne samo po pitanju rada, za koji se očekivalo da se shvati ozbiljno, nego isto tako i po seksualnim pitanjima. Ljudi koji su se vjenča-

pobjede. Dok ljevičari nisu mogli postići oslobođenje žena, desničarski režim je smislio njegovu antitezu.

Ali bilo je žena na fašističkoj strani, koje nisu bile lakovjerne i podložne pomoćnice. Falanga je uključivala ženske pokrete, i Karlisti i Falangisti su imali ženske udruge, a organizacija nacistkinja je bila aktivna u Španjolskoj. Pillar Primo de Rivera je bila istaknuta u zavjeri protiv Franca među ideološkim frakcijama u nacionalističkim krugovima, i vodila je Socijalnu pomoć koju je osnovala udovica Falangističkog vođe 1936. godine. Ova je organizacija mobilizirala žene za socijalni rad uz sredstva koja im je osiguravala falangistička ženska organizacija, a formalna socijalna služba je osnovana za žene od 17 do 35 godina. U teoriji volonterska, minimum od 6 mjeseci stalne službe ili 6 uspješnih razdoblja od barem jedan mjesec postalo je prerizično za polaganje ispita i dobivanje administrativnih poslova. Pošteđene su udane žene, udovice s jednim djetetom ili više i invalidi, prema reakcionarnim pretpostavkama o „svetoj toplini obitelji” i položaju žena u kući.

Žene su nacionalističkoj vojsci pružale uobičajenu njegu, kuhanje i pranje rublja, a samo ih je nekoliko služilo u samoj vojsci, no njihovo je sudjelovanje bilo manje uočljivo na desnoj nego na lijevoj strani. Kontrast je bio vidljiv. U Vigi, okupiranoj od nacionalista, teško se moglo vidjeti ženu vani na ulici. Nacionalisti su isto bili svjesni razlike: memo nađen kod jednog od njihovih oficira preporučuje da, kako je velik broj žena koje se bore na neprijateljskoj strani, ne bi trebalo biti razlikovanja spolova u represiji. Neki su napravili razliku, rezervirajući posebno pogrde za žene koje su im se protivile — najozloglašeniji je bio general Queipo de Llano, koji je bjesnio protiv njih i prijetio „suprugama anarhista i komunisti” (ne pretpostavljajući da bi same žene mogle biti anarhističkih i komunističkih uvjerenja) tijekom svojih radijskih oglašavanja iz Seville, u terminima koji su bili okarakterizirani kao „seksualna psiho-patologija”.

Manje histerični oblici protuoslobodilačkih aktivnosti su prakticirani i propovijedani od početka, od represije republičkih svjetov-

Slobodari su bili svjesniji društvene borbe. Ostali su u tijeku zbog anarhističkih novina „Španjolska i svijet”, koje su se, između ostalog, povremeno obraćale ženama kroz izvještaje o *Mujeres Libres*, spominjale važnost majki kao edukatorica, i nužnost njihovog oslobađanja od religije. Primjer je citat objavljen uz sliku — „Španjolske žene također uživaju slobodu: crkva više neće diktirati!” Emma Goldman, službena predstavnik CNT-FAI u Britaniji, je u jednom intervjuu procijenila da ženama još nije bila dana šansa davanja punog doprinosa, i da su bile nedostatno osviještene. Ocijenila je da su se promijenile od 1929. godine, postavši budnije i zainteresiranije za društvenu borbu. Članak iz broja objavljenog 24. 11. 1937. je opisao „transformaciju španjolskih žena” u granicama dosadašnjih zaostalosti zahvaljujući arapskom utjecaju i dominaciji katoličke crkve, koja je podržavala muški autoritet i žensku rezignaciju, sada utirući put „veličanstvenom i bolnom buđenju”.

Ali čak i Emma Goldman i ostali autori/ce u „Španjolska i svijet”, unatoč svijesti o tome što se događalo („Kontrarevolucija i rad”), težili/le su rastućem naglašavanju prvo i jedino „antifašizma”. Militarizacija milicije, napad na temelje revolucije, te zabrana kolektiva, ostavljali su sve manje i manje stvari na koje su slobodari mogli ukazati kao pozitivne.

Istovremeno, stvoreno je paradoksalno određenje usvajanja ideje o životno važnoj borbi protiv fašizma, kako se sve ovo kroz što se prolazilo ne bi činilo beskorisnim. Naravno, bilo je moguće zauzeti stav da je bilo što bolje od fašizma, ali to „bilo što” na što su se odlučili, nije bila društvena revolucija.

Pod fašizmom

Povijesni tijek događaja je pitanje o tome kakvom katastrofom bi rezultirala republikanska pobjeda i mogućnost ponovnog oživljavanja ugušene revolucije, ostavio na teorijskoj razini razmatranja. Umjesto toga, Španjolsku je obuzela drugačija katastrofa fašističke

li su često obasipani darovima, dodatnim sredstvima i pomoći sa kućanstvom; s druge strane, kolektiv je imao moć da zadrži privilegije kao što su sredstva potrebna za prijevoz do grada, ako se svrha činila neprikladnom. Kamenski je vidio seoski odbor Alcore u ulozi pater familiasa; pa navodi riječi člana kolektiva koji je rekao: „Nema mjesta za poroke”. Preživljavanje tradicionalnih stavova je uključivalo neobično usvajanje u nekim kolektivima da su odvojene dnevne sobe nužne za muškarce i žene, kao dio ljudskog dostojanstva. Segragacija je isto bila upotrebljavana u kući za siromašnu djecu u Madridu, gdje je dječake smještalo, hranilo i učilo osoblje učiteljica, u Palace hotelu, a djevojčice — u drugoj zgradi.

Sa svim svojim ograničenjima, Španjolska revolucija je u svojoj prvoj fazi donijela nove mogućnosti za žene, u zonama koje nisu preuzeli Nacionalisti, i za neke u elementu osobnog oslobođenja. Jedna grupa koja je pokušala imati slobodarsku perspektivu situacije je bila *Mujeres Libres* (Slobodne žene). Do kraja rujna 1936. godine imala je sedam Odjela rada — Prijevoz, Javna služba, Njegovanje, Oblačenje, Pokretne brigade za ne-specijaliste, i brigade koje su zamjenjivale muškarce koji su sudjelovali u ratu. Federacija je rasla, omogućujući ženama da učine maksimalan doprinos svakom praktičnom radu koji je trebao biti napravljen. Njezine članice su osjećale da imaju važnu odgojnu funkciju, radeći na emancipaciji žena od tradicionalne pasivizacije, neznanja i eksploatacije od kojih će biti oslobođene, idući ususret sporazumijevanju između žena i muškaraca, koji/e bi radili/le zajedno bez međusobnog isključivanja. Uvidjele su potrebu da probude u ženama bitnu svijest o njihovom pokretu, i da ih uvjere da je izolirana i čisto ženstvena aktivnost zasada nemoguća. Vidjele su se bazirane na širokim ljudskim težnjama za emancipacijom, ostvarivoj samo u društvenj revoluciji, koja će osloboditi žene od stagnacije osrednjosti.

Politički gledano, slogani *Mujeres Libres* su opisivali situaciju jednostavno, kao borbu između dviju klasa i dvije ideologije: rad nasuprot privilegija; sloboda nasuprot diktature. Ali dokazati je bilo puno kompliciranije. Karakteristična anarhistička mješavina užarene

retorike, nacрта teorije i intenzivnih praktičnih aktivnosti nije odgovala potrebama strašne političke stvarnosti, unatoč stvarnim postignućima grupa pod teškim uvjetima.

Obrana Madrida

Naravno, prijetnja od Nacionalista je bila snažno prisutna, omogućujući isprva kako poticaj, tako i prijetnju revolucionarnim akcijama, kako su ljudi uzimali borbu protiv te prijetnje u svoje ruke. Otpor koji je pružen u obrani Madrida, a protiv nacionalističke vojske u ranom studenom 1936. godine, obnovio je duh hitnog odgovora na vojni ustanak, i opet su žene odigrale veliku ulogu kao u prvim danima rata. Bataljon žena borio se ispred mosta Segovia. Kod Gastafa, u centru sjeverne fronte, žene su bile pod paljbom cijelo jutro i bile su među zadnjima koji su otišli. Tijekom povlačenja u Madrid, jedan muški promatrač je primijetio kako neke žene u miliciji izgledaju više vojnički od mnogih mušakraca, dok su druge pak uredne, njegovane i sređene. Među talijanima u Internacionalnoj brigadi u Madridu bila je šesnaestogodišnja djevojčica iz Ciudad Reala, koja se pridružila nakon što su joj otac i brat poginuli. Imala je iste dužnosti kao muškarci, dijelila je njihov način života, i pričalo se da je jako dobar strijelac.

Unutar grada, žene su organizirale masivne demonstracije, radeći propagandu i slogane uključujući slavni *No Pasaran* („Neće proći”, koje se pripisuje *La Pasionari*), gradile su i barikade, često uz pomoć djece i nekada i pod paljbom.

Odbori su bili utvrđeni po kvartovima, kućama i blokovima, zbog nabavke hrane, municije i radi komunikacije. Žene su aktivno doprinosile obrani, uključujući motrenje zračne fronte i nadziranje sumnjivih petokolonaša. Njihovi odbori su organizirali kolektivne obroke i pranje rublja; dječje jaslice i domovi za majčinstvo su osnovani između srpnja i listopada i funkcionirali su kako su najbolje mogli. Broue i Temimesu su opisali širenje Kućnih i Susjedskih

položaj, prisiljavajući anarhističke ministre da pređu u opoziciju i zabranjujući POUM. Žene su bile među žrtvama — među uhićenima je bilo medicinskih sestara i žena iz POUM-a. Emma Goldman je posjećivala šest žena, političkih zatvorenica u ženskom zatvoru, uključujući Katiu Landau, koja je pozvala antifašističke zatvorenike na štrajk glađu, a sama je puštena nakon dva štrajka glađu.

Međunarodna dimenzija

Međunarodno, pojava Španjolskog građanskog rata je bila sastavljena od romantičarskih poticaja i poziva na legalnost, koji su ubrzo prikrili revolucionarni aspekt borbe u „antifašističkoj” retorici. To je bila smišljena politika Narodne fronte/elementa KP, no unatoč tome nije potrebno obezvrijeđivati motive onih koji su odgovorili na taj poziv. Prva volonterka, Engleskinja, koja je poginula je bila Felicia Browne, slikarica KP-a pogođena u Aragonu u kolovozu. Druge žene među ranijim volonterima/kama su bile Renee Lafont, francuska novinarka koja je umrla od rana zadobivenih nakon što je upala u zasjedu i bila zarobljena, i Simone Weil, koja je bila sa Duruttijevoj koloni (brigadi) u Kataloniji od kolovoza do listopada 1936. godine.

U Britaniji je postojala čudna zbrka organizacija koje su davale podršku na različite načine, u što je bilo uključeno mnogo žena. Odbor pomoći za branitelje, koji su skrbili za dobrobit obitelji britanskih volontera, osnovala je Charlotte Haldane iz KP i među svojim pristašama je brojala vojvotkinju Atholla, Elen Wilkinson i Sybil Thorndike. Još jedna žena iz KP-a, Isobel Brown, je stajala iza britanskog odbora za potporu žrtvama fašizma, koji je inspirirao stvaranje odbora Britanske medicinske pomoći i Jedinice medicinske pomoći. Gospođa Leah Manning, bivša članica parlamenta britanskih socijalista, je bila u posljednjem civilnom avionu za Madrid prije napada na grad, i ponudila je svoje usluge lobiranja u Britaniji za spas grada.

čizmama. Između srpnja 1936. i ožujka 1937. troškovi života su se udvostručili, a plaće se povećale za samo 15%. U travnju 1937. žene u Barceloni su održale demonstracije zbog cijena hrane.

Vanjskim uzrocima teškoća su bili dodani rastući konflikti unutar antifašističkog tabora. Komunistička partija, nevažna grupa u španjolskoj politici na početku građanskog rata, je širila područje svoje aktivnosti stežući obruč oko Republikanskih snaga, potpomognuta ruskom vojskom i političkom intervencijom. Kad se radilo o preobraćanju, žene su bile prioritarna meta, zajedno s mladima i kulturnim krugovima. Vodeće organizacije su uključivale Uniju djevojaka, Žene antifašistice i Uniju mladih majki. U srpnju 1937. godine u čelije JS-a (Unija socijalističke omladine) je bilo uključeno 29,02% žena.

Fizički udar se dogodio u Barceloni 1. svibnja 1937. godine kada je napadnuta telefonska centrala, od strane vladinih snaga, planirajući time „razoružavanje utvrde“, što je izazvalo snažan otpor. Još jedanput važnost sudjelovanja slobodara u vladi — za vladu — je demonstrirana. Kada je, nakon trodnevne borbe, procijenjeno da slobodarski drugovi i POUM kontroliraju četiri petine Barcelone, pozvali su vođe CNT-FAI-a da smire situaciju. Apeli Mariana Vasqueza, tajnika Nacionalnog odbora CNT-a, i Garcie Olivera, anarhističkog ministra pravde, nisu uspjeli smiriti radnike. Federica Montseny je tada poslana u ime Valencijske vlade (koja je preseljena iz Madrida zbog nacionalističkog napredovanja), nakon što su trupe povučene s fronte kako bi po potrebi bile poslone u Barcelonu. Ona je provodila vladin dogovor da „ove snage ne smiju biti poslone sve dok ministar zdravstva odluči da je to nužno“, valjda pretpostavljajući da bi anarhistička ministrica mogla dati pristanak za slanje trupa protiv radničke klase. Ukupan rezultat je bio zbunjenost, demoraliziranost, i odobravanje od strane CNT-a.

„Vodeći militanti“ su, čini se, zauzeli stav da je igranje neprijateljeve igre davanje izgovora komunističkoj partiji da napadne svoje protivnike. Ovako ili onako su trebali izgovor, kaos oko kratke eksplozije 1. svibnja onemogućio je komunističkoj partiji da ojača svoj

odbora kao snažan oblik druge Madridske revolucije, kao bazu iskonske Komune.

Istovremeno, žene su se često morale nositi sa silinom tegoba, riskirajući kršenje pravila redarstvenog sata koji je zabranjivao izlazak na ulice prije 6 popodne, kako bi dobile dobro mjesto u redu za hranu (prvo mjesto idućeg dana je pripalo onome/onoj koji nisu posluženi/e). Ženama je bilo rečeno da moraju biti spremne nositi ručak muškarcima, ne u tvornice, nego u rovove. Žene iz radničke klase nosile su topla jela na barikade. Mnogo žena iz srednje klase je vodilo javne kuhinje za izbjeglice i postaje s prvom pomoći za žrtve petokolonskih snajpera.

Međutim, nije sve što je napravljeno od strane žena gledano u pozitivnom svjetlu. Povorke žena za regrutiranje, koje marširaju ulicama i pozivaju besposličare iz kafića, može biti neugodan podsjetnik na nekadašnje Sufražetkinje, bijelo-perni šovinizam tijekom prvog svjetskog rata. Ovaj dojam se povećao uzimanjem u obzir stavova koje jasno iznosi Dolores Ibarruri, koja se isticala kao *La Pasionara* tog doba, njen glas se mogao čuti na zvučnicima na ulicama i na radio Madridu, pozivajući žene da se bore noževima i vrelin uljem protiv napadača. Borba protiv Nacionalista se počela koristiti nacionalističkim terminima, kao istinski patriotizam — ponovljeni povijesni motiv — umjesto klasnim terminima protiv reakcije. Pritisak za ujedinjenje i borbu protiv fašizma počeo je biti prijetnja samoj revoluciji.

Ograničavanje, legalizacija, Thermidor

Kako se usporio početni revolucionarni nalet, a snage Republikanaca se upregnule oko zadatka dobivanja rata, doprinos žena se nije smanjio, no pretvorio se više u podršku. Do studenog, prema Gilbertu Coxu, na fronti je još uvijek je bila pristuna nekolicina milicajki, ali brojčano ih je bilo tek nekolicina. Uobičajenije ih je bilo naći na mjestu kurirki, ili kuhajući i perući iza linija fronte. Ge-

orge Orwell potvrđuje da je do kasnog prosinca još bilo žena koje rade u miliciji, iako ne mnogo. Dodaje da su se stavovi prema njima promijenili. U ranim danima, mnoge žene su išle na frontu čim su mogle stati u radno odijelo, pogled na naoružane žene je izazivao aplauz i divljenje, barem tamo gdje se to nije podrazumijevalo. Ponegdje, kad nitko nije vidio ništa smiješno u ženi koja barata puškom, milicajci nisu mogli biti prisutni kada su žene vježbale, jer su ih ismijavali i ponižavali. Jedan POUM-ov položaj na fronti, gdje je sudjelovao i Orwell, je bio objekt fascinacije zbog tri milicajke koje su kuhale, a bio je nedostupan za muškarce iz drugih jedinica.

Razlike u atmosferi nekoliko mjeseci ranije mogle su se vidjeti u promjenama odijevanja — ponovna pojava odjeće koja se mogla smatrati „buržoaskom”, djevojke u Barceloni u siječnju 1937. godine nisu više oklijevale obući svoju najljepšu odjeću — ili manire, sada kad „drugovi” nije bio jedini prihvatljiv oblik oslovljavanja, ali je imao političko značenje. Postojanje „Dvojne moći”, odnosno kolektiva i puno nedjelotvornije vlade, je omogućilo put Narodne fronte prema vladinom sjedinjenju i proširenju kontrole. Neformalno vodstvo CNT-FAI je odlučilo ući u vladu. Manje-više vođeni srcem i racionaliziranjem, sudjelovali su i u legalizaciji, preuzimanju i postupnom ukidanju revolucionarnih postignuća, čime su utrli put Komunističkoj partiji.

Federica Monseny, nakon oklijevanja, prihvatila je dogovor s ministrom zdravstva. Dolazeći iz obitelji anarhističkog zaleđa, postala je istaknuta u FAI-u i bila je poznata kao jedna od najboljih govornika/ca pokreta. Kasnije je stekla ugled time što je bila jedina ministrica koja je spremna diskutirati i sudjelovati iskreno i kritično, čak i nedvosmisleno. Njezin način govora dokazuje da je CNT bio prilično otvoren u politici; ta izravna intervencija u Središnjoj vladi je smatrana najdalekosežnijom revolucijom učinjenom na političkom i ekonomskom polju: i to da je državi dano malo zasluge i povjerenja u nastojanju da postignu revoluciju odozgo.

U najboljem slučaju, postignute su neke reforme: legalizacija pobačaja u kontroliranim uvjetima, i otvaranje utočišta otvorenog za

sve žene, uključujući i prostitutke. Federica Montseny se suprotstavila ideji da se zakonski radi na pitanju prostitucije, vjerujući da „taj problem predstavlja problem moralnog, ekonomskog i socijalnog karaktera, koji se ne može riješiti sudski”. Zakon Republike u srpnju 1935. godine je zabranio prostituciju, na način da kazni ženu koje se to tiče, a tijekom revolucije naglasak je bio na edukaciji izvan same prostitucije, no problem nije bio eliminiran.

Domet do kojeg se ministrica zdravstva posvetila što dubljem prodoru seksualne revolucije je sumnjiv, u svjetlu intervjua s Kaminskim. Ovdje se čini kao da odobrava kontrolu začeca, ali nije mislila da će je španjolske žene željeti koristiti (doduše, u tome vjerojatno ima jedan element realizma), nije vjerovala u jednostavan razvod, i smatrala je da žene uvijek uživaju u „komplimentima” (tj. seksističkim komentarima), sumnjičavo gledajući na sugestiju da takvi komentari mogu biti promišljeno uvredljivi. No čini se da je ipak pomogla širenju informacija o kontroli začeca, kao što su to činile i *Mujeres Libres*.

Vlada je isto tako poduzela korake za reguliranje vjenčanja. Vjenčanja su obavljana u sjedištu milicije uz minimalnu gnjavažu, a sva takva vjenčanja nakon 18. srpnja 1936. godine su priznata kao legalna. U travnju 1937. godine uveden je „brak bez vjenčanja”, koji je nakon desetomjesečnog zajedničkog života, ili manje, ako bi došlo do trudnoće, smatran brakom. Ovaj zakon je bio ponovno razmatran zahvaljujući prevladavajućoj bigamiji.

Uz pažnju posvećenu detaljima društvenog života, vlada je bila zauzeta i organizacijom ratnih nastojanja. Postupno je uspostavljena „normalnija” ratna situacija, a žene su popunjavale „rupe” zbog nedostatka muške radne snage. Još jedna ratna pojava je bila neizbježna nestašica. U odsutnosti ravnopravne raspodjele, žene su morale organizirati redove za kruh od 4 ujutro (iako se nedjeljama red mogao sastojati od muškaraca i žena u jednakom omjeru.) Redovi za hranu su bili kontrolirani i maltretirani od strane gradske straže na konjima, i u dvije ozbiljne pobune oko kruha u Barceloni rane 1937. godine, masa, uglavnom žena, je raspršena vojničkim